

ostrost a zorné pole jsou měřítka pro užívání pro klasifikaci a přiznání stupně postižení, z psychologického hlediska ale nevyplývají nic o tom, jak dítě svůj zrak nebo zbytky zraku dovede využívat. **Schopnost užívat zrak efektivně** závisí na řadě dalších vlivů, zejména na složitě souhrě smyslu, motorického systému, vrozených intelektových dispozic a příležitostí k učení.

Hlavní odlišnosti vývoje dětí nevidomých od narození se projevují v období raného a předškolního věku. Proces zrání a učení bez účasti zraku je složitý a významně odlišný od vývojového procesu dětí vidících. Proto se zdůrazňuje nutnost záměrné stimulace zbytků zraku již v raném dětství.

Zrakový analyzátor zasobuje mozek v době bdění prakticky neustále podněty a tím nejen dodává informace o okolním světě, ale také aktivizuje činnost CNS. U dětí s těžkým postižením zraku je celková míra aktivace CNS snížena a bez záměrného navozování aktivity hmatovými, kinestetickými a jinými podněty může dítě budít dojem, že je apatické nebo mentálně zaoostalé. Děti s těžkým postižením zraku si často **doplňují potřebu podnětů** svými vlastními dostupnými způsoby, např. kýváním, houpáním, hopsáním, mačkáním očí.

Je nutné vyvarovat se negativního klasifikování těchto projevů jako bezúčelné autostimulace nebo jako důsledku sociální deprivace. Tato stimulace se objevuje u dětí i při prokazatelně dobré péči a přetrvává často až do doby, než je dítě schopno na základě sociálního učení vyhovět požadavku okolí a kontrolovat se.

Vývoj jemné motoriky i samostatného pohybu jsou u dětí s těžkým postižením zraku závislé na vhodném výchovném vedení. Sluchové ani hmatové vnímání nemají takový účinek pro vývoj motoriky, jako má zrak. Zrakem je dítě motivováno k uchopování předmětů i pohybu směrem za viditelnými cíli. Psychický vývoj nevidomých dětí je do značné míry závislý na vývoji koordinace sluchu a jemné motoriky. Děti nevidomé sahají zpočátku pouze po předmětech, které se dotkly jejich ruky. Teprve později se naučí používat sluchové pohybové klíče k rozlišování předmětů, sahání po předmětech a pohybu za zvukem.

Uchopování podle zvukového klíče se objevuje až v poslední čtvrtině prvního roku a je významným mezníkem ve vývoji dítěte. Dalšími důležitými mezníky ve vývoji myšlení a řeči jsou, stejně jako u vidících dětí, **pochopení stálosti objektů, pochopení vztahů** mezi předměty a **vývoj pojmů**. Teprve když je dítě schopno překročit závislost na bezprostředních vjemech, může do jisté míry překonat zrakové postižení.

Vývoj řeči v prvním roce života je závislé na podnětnosti prostředí. I když dětem s těžkým zrakovým postižením chybí zpevňující zraková nápodoba, nebývá v tomto období patrné výrazné opožďování. V dalším vývoji se v expresivní řeči objevují specifické odlišnosti. Vokalizace a řečové projevy slouží nevidomým dětem nejen ke komunikaci, ale i k získávání představ o prostoru. Děti nevidomé daleko více než děti vidící experimentují s hlasem, melodií a rytmem. Trvá jim déle, než přejdou ke správné gramatické stavbě řeči. Užívají slova a fráze se zkráceným obsahem nebo bez pochopení obsahu.

Množství slov, které dítě neustále slyší kolem sebe, je vázáno na zrakovou zkušenost a nevidomé dítě nestačí získat svoji vlastní senzickou zkušenost. Nevidomé děti často opakují to, co právě slyšely.

Nevidomé děti mají omezené možnosti navazování spontánní neverbální komunikace. Tím, že chybí kontakt z očí do očí, je těžší porozumět signálům dítěte. *Např. nevidomé dítě obvykle ztichne a ztlumí svoji aktivitu, když matka promluví nebo vykonává nějakou činnost v blízkosti dítěte. To může být mylně vykládáno jako nedostatek zájmu, přitom jde o projev soustředění.* Je velmi důležité pomoci rodičům dítěte, aby se postupně naučili porozumět komunikačním signálům dítěte a jak používat odlišný systém dorozumívání s dítětem. (Pihrtová, 1997)

4.5.3 Vývoj dítěte s tělesným postižením

Závažné tělesné postižení ovlivňuje od počátku života rozvoj všech psychologických funkcí, protože omezuje dítě v možnostech, jak získat potřebné podněty a zkušenosti. Pohybové postižené dítě je ohrožené **zvýšeným rizikem podnětové a někdy i emoční deprivace**.

V kojeneckém věku probíhá rozvoj poznávacích procesů v rámci celkového psychomotorického vývoje dítěte, toto období je označováno jako fáze senzomotorické inteligence. **Komplexní opožďení psychického vývoje** vyplývá z omezení stimulace a kontaktu s prostředím, zpravidla ovšem nejde o trvalý stav. Jakmile se pohybové kompetence zlepší, dochází současně i ke zlepšení psychologických funkcí. Pohybové schopnosti ovlivňují také **rozvoj vztahu s matkou a sociální kompetence**. Pokud má dítě postiženou mimiku a pohyblivost horních končetin, nereaguje na matku obvyklým způsobem, což vede k útlumu mateřské aktivity a omezení stimulace dítěte. Tělesná deformace zvyšuje pravděpodobnost, že se rodiče nebudou chovat standardně, snižuje se frekvence kontaktu, mazlení.